

IN MEMORIAM

NATALINO RADOVICH

(Aurisina/Nabrežina, 3. prosinca 1927. –
Padova, 31. svibnja 2024.)

Natalino ili Božidar (kako su ga htjeli nazvati roditelji) Radovich rođen je u Aurisini (Nabrežini) na tršćanskom Krasu 3. prosinca 1927. godine u obitelji slovenske manjine u Italiji, koja je tada bila pogođena nasiljem fašističkoga režima. Preminuo je 31. svibnja 2024. godine u Padovi, gdje je proveo drugi dio života. Bio je bez sumnje jedan od najvećih slavenskih jezikoslovaca i filologa svoje generacije, priznat jednako u Italiji kao i u inozemstvu.

Slavističko obrazovanje stekao je u Ljubljani, a usavršavao se u drugim slavenskim zemljama, posebno u Hrvatskoj, točnije u Staroslavenskome institutu u Zagrebu. Ondje je uspostavio bliske znanstvene i osobne odnose sa znanstvenicima kao što su Vjekoslav Štefanić, Biserka Grabar, Ivanka Petrović, a ponajviše s Josipom Tandarićem.

Njegova se akademska karijera u potpunosti razvijala u Italiji. Najprije je u Napulju, 1956. godine obranio diplomski rad pod naslovom *Slovenski Brižinski spomenici*, a potom je, zahvaljujući podršci Nulla Minissija, 1960-ih

godina u istome gradu počeo raditi, najprije kao lektor slovenskoga jezika, potom kao profesor slovenskoga jezika i književnosti te hrvatskoga jezika i književnosti, a onda i kao profesor starocrkvenoslavenskoga jezika i književnosti. Od 1970. godine nadalje u Padovi je kao redoviti profesor predavao slavensku filologiju (određeno je vrijeme predavao i slovenski jezik i književnost) sve do umirovljenja 1996. godine.

(Dvostruki) biografski i bibliografski pregled Radovicheva života, iz kojega se mogu razabrati najvažnije značajke njegove intelektualne biografije, napisala je Rosanna Benacchio, njegova studentica u Padovi i kasnije njegova nasljednica na Katedri za slavensku filologiju. Taj je rad, pod naslovom *Natalino Radovich: un profilo bio-bibliografico*, objavljen u zborniku *Studi slavistici in onore di Natalino Radovich*, koji su uredili R. Benacchio i L. Magarotto (Venecija, 1996., str. XV–XXVIII). Zbornik sadržava i Radovichevu bibliografiju (str. XXIX–XXXI), koju je uredila sama Rosanna Benacchio. Toj bibliografiji valja dodati Radovichev prikaz knjige Ivanke Petrović *Marijini mirakuli u hrvatskim glagolskim zbirnama i njihovim europskim izvorima*, Zagreb, 1977. (objavljen u časopisu *Lettere italiane* 31, 1979., str. 593). Također, možemo spomenuti noviji prilog Rosanne Benacchio *La filologia di Natalino Radovich* (objavljen u: *Cento anni di slavistica a Padova. Contributi presentati al VII. Congresso Italiano di Slavistica*, vol. I, ur. R. Benacchio, Firenca 2024., str. 113–129), u kojem se na str. 130–131 nalazi neobjavljeno Radovichevo izvješće o njegovu studijskom boravku u Izraelu 1992. godine, »čiji je cilj bio prikupljanje podataka za izradu 'Općeg kataloga crkvenoslavenskih rukopisa'«. Pored navedenih radova moramo spomenuti i toplu uspomenu, koju je pod naslovom *Jezikoslovec Božo Radovič (1927–2024)* napisala Vera Tuta Ban u knjizi *Slavistično društvo Slovenije: Slovenistika in slavistika 90 let kasneje* (ur. J. J. Beg i D. Divjak Race, Ljubljana, 2025., str. 704–706).

Od velike slovenske slavističke tradicije iz koje je obrazovanjem potekao, a koju predstavljaju imena kao što su Rajko Nahtigal i Fran Ramovš, Radovich je naslijedio širok i jasan pogled na sveukupnost slavenskih jezika kakav se ne sreće često među slavistima. Iako je cijeloga života djelovao unutar talijanske akademske zajednice, tj. bio je talijanski slavist i gotovo je sve svoje studije napisao za talijansku akademsku i kulturnu zajednicu, važnost je njegovih istraživačkih nalaza češće prepoznata izvan Italije. Što je također neobično među slavistima, a potvrđuje širinu njegovih osobnih i jezikoslovnih interesa, poznavao je sanskrit i pali te je u jednom trenutku svoga života odlučio naučiti i hebrejski.

Kao izvrstan poznavatelj starocrkvenoslavenskoga jezika, Radovich je napisao dvije sjajne gramatike – *Slavo ecclesiastico antico (Grammatica e bibliografia)*, objavljenu u Napulju 1965., te *Grammatica dello slavo ecclesiastico antico* (Padova, 1982., pretpisak: 1988.) – kao i niz iznimno vrijednih studija iz područja morfologije (*Glossario morfematico dello slavo ecclesiastico antico*, Napulj, 1971.) te leksikografije (*Vocabolario paleoslavo*, I, Padova, 1975.; *Glossario greco-slavo ecclesiastico antico dei vangeli*, fasc. 1°, Padova, 1980.). Tijekom 1960-ih godina bio je pionir u povezivanju filoloških, u njegovom slučaju paleoslavističkih i jezičnih istraživanja s novim informacijskim tehnologijama (*Teoria dell'informazione e filologia slava*, u: *Studi in onore di Arturo Cronia*, Padova, 1967., str. 433–455), pokazujući otvorenost uma, koja je kod njega bila neraskidivo povezana sa znanstvenom strogosti u primjeni metodoloških načela.

Natalino Radovich bio je izuzetno pronicljiv filolog, što je posebno vidljivo u njegovim istraživanjima starocrkvenoslavenske književnosti. Napisao je nekoliko radova iz područja kritike teksta, među kojima se posebno ističe jedinstven rad ćirilometodske filologije, knjiga *Le pericopi glagolitiche della Vita Constantini e la tradizione manoscritta cirillica* (Napulj, 1968.). Njome je Radovich dao jedan od najznačajnijih doprinosa kritičkome proučavanju teksta *Žitija Konstantinova*, jasno ustanovljujući međuovisnost hrvatske glagoljske i ćirilične rukopisne tradicije teksta na osnovi metode značajnih pogrešaka. Ograničeno poznavanje rukopisne tradicije *Žitija* nije ga spriječilo da dođe do još jedne važne spoznaje: analizirujući naime samo prvi od dvaju odlomaka toga teksta sačuvanih u hrvatskoglagojskim rukopisima – tj. veći dio XIV. i početak XV. poglavlja – prvi je utvrdio da se rukopisna tradicija *Žitija Konstantinova* dijeli na tri grane. Usputno ću primijetiti da je i u njegovim gramatikama starocrkvenoslavenskoga jezika zapažena pozornost posvećena hrvatskoglagojskoj tradiciji, koja je u proučavanju starocrkvenoslavenskoga jezika prečesto zanemarena.

Ovaj veliki slavenski filolog i jezikoslovac nije autor brojnih radova, ali sve se njegove studije odlikuju originalnošću i iznimnom dubinom. No, mora se primijetiti, i pored velikih zasluga koje ima u svojim objavljenim radovima, Radovich je prije svega želio biti predan profesor. Bio je vrlo pažljiv prema potrebama i težnjama svojih studenata, kojima je namijenio dobar dio svojih publikacija (među kojima valja spomenuti npr. *Profilo di linguistica slava*, I–III, Napulj, 1969.). Te će publikacije zasigurno i dalje biti izvorom nadahnuća budućim naraštajima studenata i znanstvenika.

Natalino Radovich bio je čovjek rijetke skromnosti i samozatajnosti koji je do posljednjih dana, ili riječima njegova omiljenog pjesnika Tagorea: *prije nego što je uzet u naručje mogućeg Svemira*, ostao uronjen u čitanje i meditaciju djela velikih religijskih mislilaca koje je toliko volio. A svima onima koji su ga imali sreće poznavati ostavio je dirljivo sjećanje na čovjeka velike dobrote, obdarenoga dubokom filozofskom kulturom; sjećanje na čovjeka koji je tijekom cijeloga svog dugog života *imao hrabrosti dati sve što je imao*.

Giorgio ZIFFER

(s talijanskoga prevela Anna Maria Brevini)